A Keleti Egyház ikonjainak zománcozása

A „Compagnoni Zománc-Gyűjtemény" nemrégiben egy gyönyörű ikonnal gyarapodott. Érdeklődésemet először a fej körüli fénykoszorú, a champleve –technikával készült glória kötötte le, ami a műnek színpompás, nemes, értékes tónust ad. Azután tanulmányoztam az ezüstözött rézből készült előlap, az úgynevezett „riza" figyelemreméltó és komplikált reliefjét, amely követte a festett, alatta meghúzódó alakok körvonalait. Végül aztán megértettem, hogy az ikon felszínének csak egy részén van festmény. Erről, és mindenről, amit az ikonon észleltem, szerettem volna többet megtudni. Miért fára festik az ikonokat, és miért nem vászonra? A feliratok mit jelentenek? Milyen nyelven íródtak? Elkezdtem tehát információkat gyűjteni, és hamarosan sok értékes adatot találtam. A kelet-európai történelem és irodalom fiatal szerelmese és szakértője, Alessandro Arsuffi a fentiekben leírta az ikonográfia legfontosabb művészeti, vallási és történelmi jellemzőit, karakterét. Remélem, hogy ebben a tanulmányban sokan találnak majd számukra új, érdekes ismereteket az ikon-művészetről. Attilio M. Compagnoni

Bevezetés az ikonok, és azok zománcozásának világába

Az **ikon** szó a görög „eikon" kifejezésből ered. Jelentése: „kép". Ezzel a szóval, ikon egy művészi formát jelölünk, amelyet a Keleti Egyház (orthodoxok, keleti katolikusok, nálunk görögkatolikusok) használ, és amelynek speciális jellegzetessége van. Bár a képek készítését az Ószövetségben elítélték – azt minden esetre tudjuk, hogy az ősegyházban (még a zsidók is) ezt a parancsot a festett képekkel kapcsolatban nem így szó szerint értették, hanem a pogány istenek ábrázolásának tiltására alkalmazták[1]. A **korai keresztények és zsidók képeit Rómában** (a **Krisztus utáni 200-300-as évek**) **és Dura-Európában** (Szíria, a **Krisztus utáni 220-20-as évek**) találták. Ez a stílus már nagyon hasonlít a későbbi ikonok technikájához, vagyis naiv alakábrázolás, nincs perspektíva, nincs viszonyítási arányítás, és a színeket szimbólumként használják. A keresztény ikonok őshazája minden bizonnyal **Konstantinápoly** (Bizánc), azonban az egész Keleti Egyházban ismerik ezt a művészeti formát, különösen az orosz egyházban. Az ikonkészítés leghíresebb központja az Athosz hegy Görögországban, melynek apátságai ezt a tevékenységet egyaránt tekintették művészi- és imádkozási formának. Az ikonok igen fontos szerepet játszottak az orthodoxok életében: templomaikban van egy ikonokkal díszített fal, az ikonosztáz, amely elválasztja a templom középső hajóját és az oltárteret.

Az ikon tradicionálisan úgy készült, hogy egy tojásból, fehérborból és levendulaolajból készüt emulziót ásványi pigmetummal elegyítenek és ezzel festenek a flachsszal és gipsszel bevont falapra. A világ hármas rendje (ásványok, növények, állatok) az Isten dicsőítésének eszközei a kéz munkája révén történő ikon-írás által (ugyanis a keleti egyház fölfogásában az ikonokat nem festik, hanem írják!). A hátteret és a szentségi jeleneteket gyakran aranylapokkal díszítik, azonban a 12. században az ikonokat egy drága fémből (ez a **„riza"**) készített védőtáblával is lefedték. Ennek a hagyománynak célja, a kép felszínének védelme, ugyanis a tömjéntől és a gyertyafüsttől az ikonk kezdtek sötétülni. Ugyanakkor ez a fedőlap egyben a kép szépítését szolgáló fogadalmi ajándék is volt. Ez az úgynevezett *riza* takarja az egész ikont, kivéve az alakok fejét és kezeit. A zománcot később kezdték egyre szélesebb körben bevezetni. Kezdetben csak a *rizát* színezték vele, hogy dekorálják és szépítsék, és ez által megtörjék a fém monotóniáját, egyhangúságát. Carl Fabergé tanulmánya a **19. században** ezzel a művészettel is foglalkozik. A **Nagy Rostowi Ikoniskola** csak a **17. századtól** adaptálta a francia miniatürtechnikát orosz zománcikonok készítésére. Ez az ugynevezet **finfit-**

Hodogetria Ikon. Szerző és időpont ismeretlen. Attilio Compagnoni agángűjteményében.

[1] *Ne csinálj magadnak faragott képet, vagy hasonmást arról, ami fent van az égben, vagy lent a földön, vagy a vizekben a föld alatt. Ne borulj le az ilyen képek előtt és ne tiszteld őket, mert én, az Úr, a te Istened féltékeny Isten vagyok. (2.Mózes 20,4-5) A szentek szentjébe /Salamon király/ két kerubot is öntetett és ezeket is bevonatta arannyal. (2. Krónikák könyve 3.10)*

technika eredete a zománcozott ikonok készítésében.

Szűz Mária ikonjai

Egy keleti hagyomány szerint Lukács evangélista volt az első ikonográfus, aki Theotokosz-t (az Istenanyát) megfestette három képen:

- az **Útmutató Istenanya** – **Hodogetria** -- aki karjaiban tartva fiát, kezével rá mutat;
- a **Szenvedő Istenanya** - **Eleusa** - ahol az anya és fia arca egymás felé néz és egymáshoz símul;
- a **Mindenség Szent Istenanyja – Panagia** – ahol Mária kezeit az ég felé tárva imádkozik, és a gyermek Jézus egy függőleges ovális formában az ő méhében látható (ez az úgynevezett „Jelek Istenanyja").

Ez az ikon (jobbra) az első típusú Isteanya-ábrázolás. Fölül láthatunk két fehér zománcozott oválist, rajtuk görög betűs monogramot látunk (Akronym), mely Máriára vonatkozik: **MP ΘY.** Ennek feloldása **Μήτηρ Θεοῦ** kiejtése *Métér Theou,* ami azt jelenti Isten Anyja. Ez Szűz Mária legfőbb titulusa a keleti egyházban.
Ez az ikon a zománcozás csodálatos példája az ortodox ikonográfiában! A fém védőlemez, a *riza* ezüstözött rézből van, a fej körüli fénykorona pedig aranyozott réz, egyes részleteiben a matt zománc különböző színeivel egyes részeiben (Champlevé-Technik). Ez egy szép mestermunka a 19. század tipikus stílusában. Itt pedig a másik két ikontipust képviselő képeket láthatunk: *Jobbra* a Mindenség Szent Istenanyja – Panagia**,** *balra* pedig a Szenvedő Istenanya - Eleusa.

Eleusia Istenanya. Vladimir V. Gurjanov, Moszkva, 1898. A keret és a fej körüli fénykorona zománcozott arany.

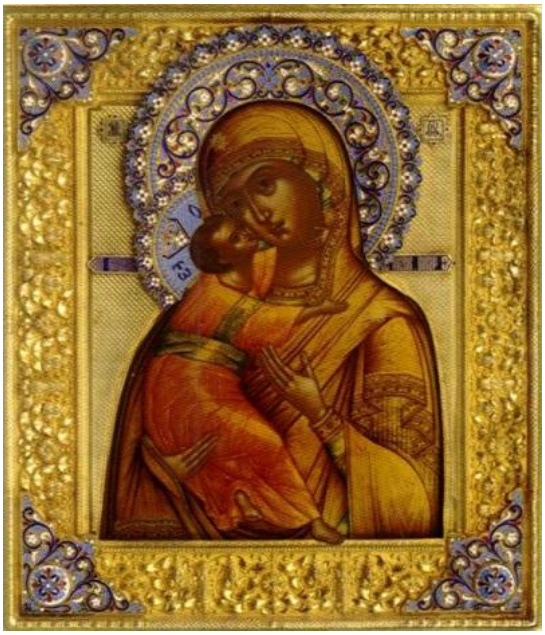

Panagia Istenanya Zománcozott aranymedál. Az Amerikai (USA) ortodox püspökök ajándéka Pimen moszkvai

Icone di Cristo

Itt Krisztus leghíresebb ikonjaira emlékezünk: „Krisztus a Pantokrátor"-ra és a „Mandylion"-ra. Ezek a „Keresztrefeszítés" mellett a keleti egyházban a legismertebbek és legelterjedtebbek. Ezeken az ikonokon megtaláljuk Jézus monogramját, **IC XC** az akronymot, melynek görög feloldása: **Ἰησοῦς Χριστός** (*Jésous Christos=Jézus a Felkent)*; mert a fénykoronában (glória) található betűk jelentése: **„ÉN VAGYOK, AKI VAGYOK"** ami a Bibliában Isten neve (2.Mózes. 3.14).

A **Pantokrátor Krisztus** fő ábrázolási formája Jézusnak, és megtalálható minden templomban. Ezeken az ikonokon Jézus mindíg szemben áll, jobb kezét áldásra emeli, baljában pedig az evangéliumos könyv látható. A „Pantokrátor" görög szó, jelentése „mindenható", vagy „a mindenség ura". Ennek az ikonnak több változata is van. Ilyen a *tanító Krisztus* (ezen a nyitott evangéliumos könyvet tartja), a *világ fejedelme* (a négy evangélista jelképeivel: Máté: ember, Márk: oroszlán, Lukács: sas, János: tulok), vagy *Krisztus a világ bírája* (mindkét keze szabad, és az egész világot kormányozza).

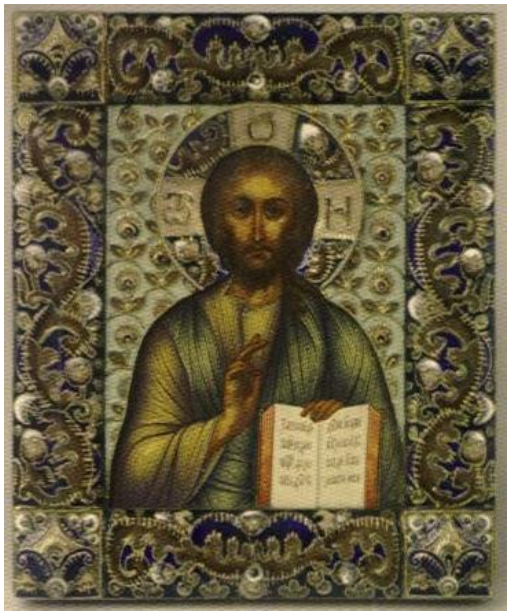

Pantokrátor, Moszkva 1908-1917. Festett

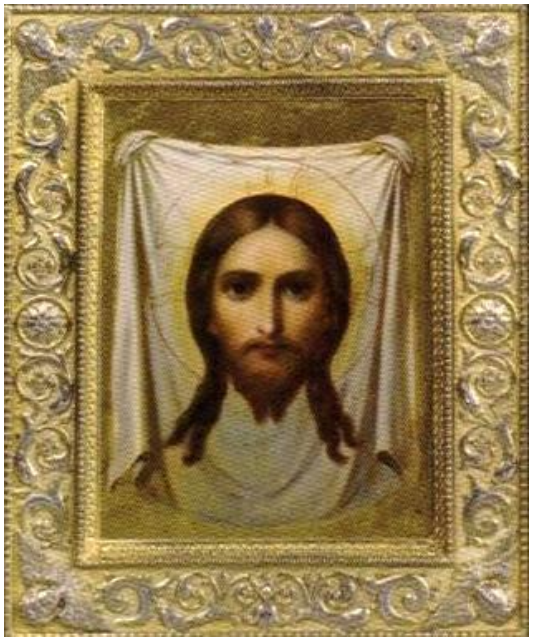

Mandylion, Gouilloché-, Moszkva, 1894

Ezzel szemközt látható a **mandylion**, a keleti egyházban ez Krisztus tradicionális portréja. A hagyomány szerint egy csodálatos kendő Jézus arcvonásainak lenyomatát őrzi, amelyet Abgar, Edessa királya (ma **Şanlıurfa** Törökországban) kapott meg. Az eset megtalálható a *Judas Taddeusz* apostol életét leíró mondában. Ugyanez a hagyomány mondja el azt is, hogy a kendőt egy ereklyetartóban őrizték nyolcrét összehajtva úgy, hogy felül csak Jézus arcát lehetett látni. A „mandylion“ ikonon ezért csupán Jézus töviskoronás feje látszik. Azt tartják róla, hogy eredetileg Edessában volt a lepel a város elpusztulásáig, majd átvitték Konstantinápolyba, ahol a kereszteshadjáratok idején nyoma veszett. Az ezt követő években tünt fel a turini lepel nyugaton, és sok tudós azt tartja, hogy a halotti lepel mandylion ábrázolása valódi, mivel a mandylion ennek az ereklyének egy nyolcadrésze.

Рождество Пресвятой Богородицы	1	Az Istenanya születése
Введение во Храм Богородицы	2	Az Istenanya a templomban
Благовещение Пресвятой Богородиц	3	Az angyal hírül adja az Istenanyának Jézus születését
Рождество Христово	4	Krisztus születése
Сретение Господне	5	Az Úr bemutatása a templomban
Богоявление Господне	6	Az Úr megkeresztelése [Teofánia]
Преображение Господне	7	Az Úr megdicsőülése
Вход в Иерусалим	8	Krisztus bevonulása Jeruzsálembe
Воскресение Христово	9	Krisztus föltámadása
Вознесение Господне	10	Krisztus mennybemenetele
Успение Богородицы	11	Az Istenanya elszenderülése
Святая Троица	12	A Hármasság Szent Egysége
Воздвижение Креста	13	A kereszt felmagasztalása

FINIFT-ikonok a Nagy Rosztovi ikoniskolából, 17. század. Két részlet kiemelve: „Az Úr megdicsőülése”, és a „Szentháromság”. Magángyűjeményben.

Lásd még:
http://www.cki.altervista.org/miniatura.html

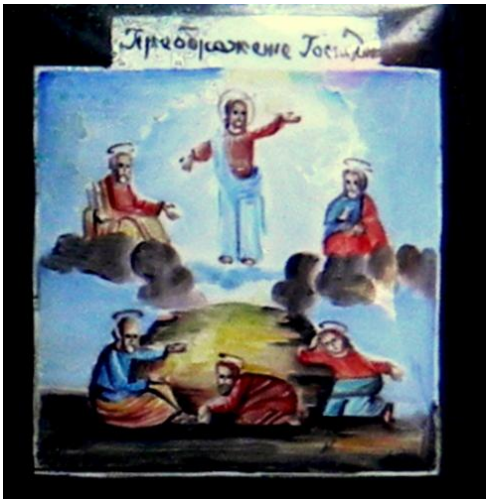

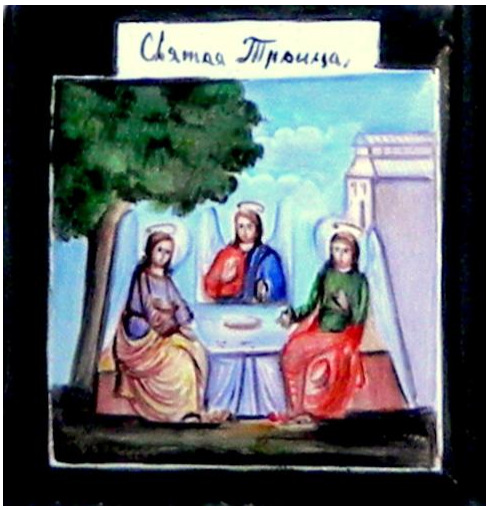

A keleti ikonográfia szerelmese, ***Alessandro Arsuffi****, ajánlja az Olasz C.K.I. elnökének,* ***Attilio Compagnoninak****. Fordította:* ***Horváth László*** *koordinátor,* ***Escillar Studio****.*